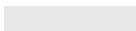

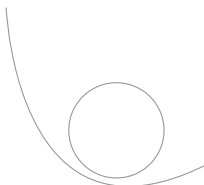
**Obywatelstwo
europejskie.**
Pytania i odpowiedzi

FUNDACJA
IM. STEFANA BATOREGO

Obywatelstwo europejskie. Pytania i odpowiedzi

Fundacja im. Stefana Batorego
ul. Sapieżyńska 10 a
00-215 Warszawa
tel. |48-22| 5360200
fax |48-22| 5360220
batory@batory.org.pl
www.batory.org.pl

Autor oryginału:

Antoine Fobe

Tytuł oryginału:

**50 Questions and Answers
on the European Citizenship**

Opracowanie wersji polskiej:

Maciej Duszczyk, Karolina Stawicka

Redakcja:

Marek Tulipan, Aleksandra Zieleniec

Tłumaczenie:

Marek Tulipan, Tomasz Zając

Opieka artystyczna nad publikacjami

Fundacji im. Stefana Batorego:

Marta Kusztra

Opracowanie graficzne i skład:

Michał Poloński

Zdjęcie na okładce:

Krzysztof Pacuła

Publikacja przygotowana i wydana przy wsparciu:

Unii Europejskiej, Dyrekcji Generalnej ds. Edukacji i Kultury.

Wyrażone w publikacji poglądy i opinie są wyłącznie poglądami jej autorów i w żaden sposób nie odzwierciedlają oficjalnego stanowiska Unii Europejskiej.

Charities Aid Foundation

European Citizen Action Service

© Copyright for the Polish edition by the Stefan Batory Foundation

ISBN 83-89406-03-9. Publikacja jest rozpowszechniana bezpłatnie.

Warszawa, marzec 2003

Niniejsza publikacja to przystępny i praktyczny przewodnik po prawach wynikających z instytucji obywatelstwa europejskiego. Jego wydaniu towarzyszy druga publikacja poświęcona tej tematyce: ***Obywatelstwo europejskie – rozważania***, będącą głosem środowisk akademickich i pozarządowych w debacie na temat przyszłości instytucji obywatelstwa europejskiego.

Obie publikacje ukazują się w związku z Forum na Rzecz Obywatelstwa Europejskiego, zorganizowanym w Warszawie w dniach 21-22 marca 2003 roku przez Charities Aid Foundation i Fundację im. Stefana Batorego we współpracy z European Citizen Action Service i Przedstawicielstwem Polskich Organizacji Pozarządowych w Brukseli. Mamy nadzieję, że będą one pomocne w działaniach związanych z informowaniem i poszerzaniem wiedzy o Unii Europejskiej.

Wszystkim, którzy przyczynili się do powstania przewodnika, serdecznie dziękujemy za życzliwą pomoc i cenne uwagi. W szczególności dziękujemy European Citizen Action Service za pomysł i za wyrażenie zgody na tłumaczenie angielskiej wersji *pytań i odpowiedzi*. Wydanie publikacji było możliwe dzięki wsparciu Charities Aid Foundation oraz Komisji Europejskiej, Dyrekcji Generalnej ds. Edukacji i Kultury.

Fundacja im. Stefana Batorego

Spis treści

Idea obywatelstwa europejskiego	7
Prawo do przemieszczania się	11
Prawo do pobytu	14
Prawo do podjęcia pracy	19
Prawo do zabezpieczenia społecznego	30
Prawa polityczne	37
Obrona praw	41
Prawo do informacji	49

Idea obywatelstwa europejskiego

1. Komu przysługuje obywatelstwo europejskie?

Zgodnie z artykułem 17 Traktatu o Unii Europejskiej obywatelem Unii Europejskiej jest każda osoba, która jest obywatelem któregoś z krajów członkowskich. Obywatelstwo Unii dopełnia, a nie zastępuje obywatelstwo krajowe. Oznacza to, że każdy, kto posiada obywatelstwo któregoś z krajów członkowskich, automatycznie staje się też obywatelem Unii. Jeśli obywatel kraju trzeciego pragnie stać się obywatelem Unii, musi najpierw uzyskać obywatelstwo któregoś z krajów członkowskich. Trzeba pamiętać, że to kraj członkowski sam decyduje o zasadach przyznawania własnego obywatelstwa. Każdy z 15,5 miliona legalnie przebywających na terytorium Unii Europejskiej obywateli państw trzecich potencjalnie może stać się obywatelem europejskim w momencie nadania mu obywatelstwa któregoś z krajów członkowskich. Jednak regulacje krajowe dotyczące możliwości uzyskania obywatelstwa nakładają na osoby starające się o obywatelstwo wiele warunków i ograniczeń, a każda ze spraw jest rozpatrywana indywidualnie.

Kiedy Polacy staną się obywatelami UE?

Obywatele polscy staną się obywatelami europejskimi w dniu uzyskania przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej. Po ratyfikacji traktatu akcesyjnego przez Polskę oraz przez wszystkie kraje obecnie tworzące Unię, traktat wejdzie w życie

i od tego dnia możemy określać się obywatelami Unii Europejskiej. Zgodnie z politycznymi deklaracjami traktat akcesyjny ma zostać podpisany w kwietniu 2003 roku podczas szczytu państw Unii w Atenach. 1 maja 2004 roku Polska wraz z pozostałymi państwami kandydującymi powinna już stać się członkiem Unii Europejskiej.

2. Jakie są moje prawa jako obywatela europejskiego?

Będąc obywatelem europejskim, masz następujące prawa:

- prawo do swobodnego przemieszczania się i swobodnego przebywania na terytorium państw członkowskich na zasadach określonych w prawie europejskim;
- prawo do podjęcia pracy na terytorium państw członkowskich na zasadach określonych w prawie europejskim;
- czynne i bierne prawo wyborcze w wyborach lokalnych i wyborach do Parlamentu Europejskiego w kraju, który jest miejscem Twojego zamieszkania;
- prawo do ochrony przez władze dyplomatyczne i konsularne każdego innego kraju członkowskiego podczas pobytu na terytorium kraju trzeciego, w którym nie ma przedstawicielstwa kraju ojczystego;
- prawo do korespondencji z instytucjami Unii w Twoim języku narodowym;
- prawo do składania petycji do Parlamentu Europejskiego;
- prawo do kierowania na ręce Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich skarg w związku z niewłaściwym funkcjonowaniem instytucji Unii Europejskiej.

3. Jakie inne prawa człowieka i obywatela uznaje Unia Europejska?

Oprócz katalogu praw wynikających z samej instytucji obywatelstwa Unii prawo Wspólnot Europejskich zapewnia obywatelom europejskim szereg innych praw:

- poszanowanie i ochrona godności człowieka jako jeden z celów działania Unii;
- prawo do równego traktowania obywateli krajów członkowskich oraz zakaz

- dyskryminacji (jedna z podstawowych zasad funkcjonowania Unii);
- prawa człowieka i obywatela zawarte w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej.

Karta Praw Podstawowych została przyjęta w Nicei w grudniu 2000 r.; stanowi ona katalog praw człowieka gwarantowanych i chronionych przez Unię Europejską. Karta zawiera prawa o charakterze osobistym (m.in. prawo do życia, prawo do wolności i bezpieczeństwa, prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, prawo do ochrony danych osobowych); prawa o charakterze socjalnym (m.in. prawo własności, prawa osób w podeszłym wieku i niepełnosprawnych, prawa pracownicze, ochrona konsumentów); prawa o charakterze politycznym (m.in. prawo do głosowania i kandydowania w wyborach lokalnych i do Parlamentu Europejskiego, prawo do dobrej administracji, prawo do informacji, prawo do petycji). Niestety, Karta nie ma na razie charakteru wiążącego, ma ona jednak duże znaczenie symboliczne i potwierdza respektowanie przez Unię Europejską tradycyjnych praw człowieka, które są uznawane przez wszystkie kraje członkowskie. Członkowie Konwentu w sprawie przyszłości Europy dyskutują możliwość nadania Karcie charakteru wiążącego oraz włączenia jej do tekstu konstytucji europejskiej.

4. Czy europejskie prawa obywatelskie obowiązują tylko poza granicami mojego kraju?

Z praw obywatela europejskiego można korzystać na całym obszarze Unii Europejskiej. Z tych praw, które związane są ze swobodą przemieszczania się i pobytu, można korzystać w momencie wyjazdu z własnego kraju. Z kolei, jeśli obywatel Unii znajdzie się poza jej terytorium, może skorzystać z ochrony dyplomatycznej i konsularnej w najbliższym przedstawicielstwie któregoś z krajów członkowskich, jeśli zajdzie taka potrzeba.

Każdy obywatel europejski, niezależnie od tego, w którym kraju przebywa – również swoim ojczystym – może złożyć petycję do Parlamentu Europejskiego lub zwrócić się do Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich.

5. Czy wprowadzenie euro miało wpływ na obywatelstwo europejskie?

Mówi się wiele na temat praktycznych konsekwencji wprowadzenia wspólnej waluty europejskiej. Każdy obywatel Unii jest zarazem konsumentem. Dzięki wprowadzeniu euro konsumenci mogą łatwiej porównywać ceny towarów i usług nabywanych w innym kraju członkowskim. Z pewnością fakt, że w większości państw członkowskich ceny podawane są we wspólnej walucie, przyczynia się do wzmocnienia wrażenia, iż podróżujemy po wspólnym terytorium. Wraz z wprowadzeniem wspólnej waluty Europa bardziej niż kiedykolwiek wcześniej „weszła” w codzienne życie jej obywateli. Wprowadzenie do obiegu banknotów i monet euro w styczniu 2002 roku zachęciło do większej mobilności i wzmocniło poczucie wspólnoty obywatelskiej.

Obywatelstwo europejskie jest jak moneta euro – ma stronę narodową i stronę europejską.

Prawo do przemieszczania się

6. Czy podróżując między krajami Unii muszę nadal mieć paszport albo dowód osobisty?

Na znacznym obszarze Unii Europejskiej w 1995 roku zostały zniesione kontrole na wewnętrznych granicach między państwami. Dla obywateli państw, które przystąpiły do układu z Schengen, oznacza to przede wszystkim brak kontroli granicznych między tymi państwami oraz możliwość naprawdę swobodnego poruszania się po obszarze prawie całej Unii Europejskiej. Do krajów, które tworzą tzw. obszar Schengen, należą: Belgia, Holandia, Luksemburg, Francja, Niemcy, Hiszpania, Portugalia, Grecja, Włochy, Austria, Szwecja, Dania, Finlandia, Islandia oraz Norwegia (te dwa ostatnie kraje nie należą co prawda do UE, niemniej jako członkowie Nordyckiej Unii Paszportowej przystąpiły do układu z Schengen). Obywatele europejscy, podróżując po strefie Schengen, nie podlegają kontroli paszportowej, jednak powinni ze względu na własne bezpieczeństwo posiadać dokument stwierdzający tożsamość i obywatelstwo Unii. Dokument stwierdzający tożsamość potrzebny jest nadal w wielu sytuacjach, np. w hotelu, w banku czy przy wypożyczeniu samochodu.

Państwa należące do układu z Schengen mogą również w szczególnych okolicznościach przywrócić kontrole na swoich granicach krajowych, co np. zrobiła Francja na czas Mistrzostw Świata w piłce nożnej w 1998 roku.

Poza obszarem Schengen znajduje się Wielka Brytania oraz Irlandia. Udający

się do tych państw obywatele pozostałych państw Unii i obywatele państw trzecich muszą posiadać paszport oraz poddać się kontroli granicznej.

Każdy obywatel europejski, opuszczając obszar Schengen, musi pamiętać o zabraniu ze sobą paszportu. Na granicach zewnętrznych Unii zostały utrzymane kontrole paszportowe oraz celne. Kontrole te mogą ulec zaostrzeniu w związku ze wzrostem przestępczości zorganizowanej, z zagrożeniem terroryzmem, handlem narkotykami czy problemem nielegalnej imigracji.

Obywatele państw trzecich, którzy pragną dostać się na terytorium Unii Europejskiej, koniecznie muszą mieć przy sobie paszport, a niektórzy z nich również wizę. Wiza uprawniająca do wjazdu na terytorium jednego z krajów, które przystąpiły do układu z Schengen, nazywana jest potocznie „wizą schengenką” i uprawnia do swobodnego przemieszczania się pomiędzy tymi państwami do 3 miesięcy. Rada Unii Europejskiej ustala listę państw, których obywatele muszą posiadać wizę, by móc wjechać na jej terytorium.

Na jakich zasadach będą podróżować po Unii Polacy?

Polacy od 1991 roku mogą podróżować do krajów Unii Europejskiej bez wiz, jeśli ich pobyt na terytorium któregoś z państw nie przekroczy 3 miesięcy i podróżują w celu turystycznym.

Niestety, kontrole graniczne na naszej granicy z Unią Europejską nie znikną w dniu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Ponieważ Polska potrzebuje jeszcze kilku lat na pełne dostosowanie się do wymogów systemu Schengen (głównie dotyczących ochrony zewnętrznej granicy Unii, jaką będzie polska granica wschodnia), zostaną utrzymane kontrole graniczne między Polską a dotychczasowymi członkami Unii.

Do 2010 roku powinny jednak zostać zniesione granice wewnętrzne między Polską a resztą obszaru Unii, dzięki czemu nie będziemy już poddawani kontroli granicznej.

7. Jakie są prawa członków rodziny osoby, która przeprowadza się do innego kraju Unii?

Obywatele Unii mogą przemieszczać się w jej granicach wraz z członkami swoich rodzin. Jest to jedna z podstawowych gwarancji swobody przepływu osób przysługującej obywatelom europejskim (patrz pytanie 11).

Członkowie rodzin nie posiadający obywatelstwa europejskiego, podróżując lub przeprowadzając się do któregoś z państw Unii, powinni posiadać odpowiednie wize, jeśli Unia nakłada taki obowiązek na obywateli państw, z których pochodzą. Jednakże procedura udzielenia wize dla członka rodziny obywatela europejskiego powinna być przeprowadzona bez zbędnych formalności i w rozsądnym terminie. Wiza taka powinna być bezpłatna. Niestety, w praktyce zdarzają się nadal przypadki długiego oczekiwania na taką wizę czy nawet odmowy jej udzielenia. Jeśli taka sytuacja zaistnieje, można odwoływać się zarówno do różnych organów unijnych, jak i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka Rady Europy w Strasburgu, powołując się na art. 8 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, zwanej powszechnie Europejską Konwencją Praw Człowieka.

Prawo do pobytu

8. Czy potrzebne jest zezwolenie, aby można było skorzystać z prawa do zamieszkania w innym kraju członkowskim Unii?

Zezwolenie na pobyt stały pełni rolę zaświadczenia dla władz danego kraju, że jego posiadacz ma prawo do stałego pobytu w tym kraju. Chociaż prawo wspólnotowe nie ustanawia bezwzględnego obowiązku posiadania zezwolenia na pobyt stały dla obywateli europejskich, to niektóre państwa nadal wymagają takiego zaświadczenia. Ale np. Wielka Brytania, która nie posiada systemu dokumentów tożsamości, wydaje zezwolenia na pobyt stały tylko na wniosek zainteresowanej osoby. Warto jednak pamiętać, że prawo do stałego pobytu nie zależy od wydania zezwolenia.

9. Czy konieczne jest posiadanie zezwolenia na krótkotrwały pobyt w krajach członkowskich?

Obywatel europejski, przebywając w innym kraju członkowskim nie dłużej niż 3 miesiące, nie musi posiadać żadnego specjalnego zezwolenia. Jeśli pobyt na terytorium któregoś z krajów członkowskich przedłuży się ponad 3 miesiące, wymagane jest otrzymanie zezwolenia na pobyt. Choć jest to formalność, w większości przypadków jest to uciążliwe dla osób, które chcą pozostać na terytorium

danego kraju niewiele dłużej niż 3 miesiące.

Ten problem może złagodzić przyjęcie propozycji przedłużenia do 6 miesięcy możliwości pobytu bez konieczności posiadania zezwolenia. Wielu obywatelom europejskim, przemieszczającym się m.in. w celu odbycia praktyk, podjęcia działalności wolontariackiej czy poszukiwania pracy, takie rozwiązanie oszczędziło- by wielu formalności, które często trwają dłużej niż pobyt w danym kraju.

10. Dlaczego muszę udowodnić, że posiadam wystarczające środki, by uzyskać zezwolenie na osiedlenie się (prawo do stałego pobytu)?

Prawo do stałego pobytu może być uzależnione od posiadania przez osobę, która chce się osiedlić w innym państwie, odpowiedniego zabezpieczenia materialnego. Przez zabezpieczenie materialne rozumie się posiadanie takich środków do życia, które pozwalają samodzielnie zaspokajać potrzeby tej osoby oraz osób pozostających pod jej opieką.

Poza koniecznością posiadania wystarczających środków do życia kraj przyjmujący może zażądać przedstawienia dokumentów potwierdzających np. posiadanie ubezpieczenia zdrowotnego. Jeśli przeprowadzasz się do innego państwa członkowskiego w celu podjęcia pracy, nie musisz przedstawiać takiego dowodu.

Szczególne ułatwienia zapewniono studentom, którzy nie muszą udowadniać posiadania wystarczających środków do życia, ale muszą jedynie złożyć stosowne oświadczenie.

Wymaganie przez państwa członkowskie od osób zamierzających się osiedlić wykazania, że posiadają zabezpieczenie finansowe czy też ubezpieczenie wynika m.in. z faktu, że polityki socjalne państw członkowskich nie są jeszcze zintegrowane. Dlatego państwa przyjmujące chcą zapobiec sytuacjom, w których osoby przyjeżdżające nadmiernie obciążałyby ich budżety socjalne.

11. Jak zagwarantowane jest prawo do życia w rodzinie?

Obywatel europejski otrzymujący prawo do stałego pobytu w innym kraju członkowskim może z niego korzystać wspólnie ze swoją rodziną, obejmującą współmałżonka oraz dzieci do 21. roku życia lub pozostające na jego utrzymaniu, a także jego rodziców oraz rodziców współmałżonka, jeśli pozostają oni pod jego opieką (niezależnie od ich obywatelstwa). Wraz z prawem do stałego pobytu członkom rodziny przyznaje się również prawo do pracy.

W przypadku studentów prawo stałego pobytu dla członków rodziny jest ograniczone do ich małżonków i dzieci będących na ich utrzymaniu.

Prawo do stałego pobytu członków rodzin nie powinno być odbierane z powodu śmierci obywatela europejskiego. Niestety, wydaje się, że rozwód lub separacja zgodnie z prawem krajowym państw członkowskich może wpływać na prawa członków rodziny pochodzących z krajów trzecich. W konsekwencji mogłoby dochodzić do sytuacji, w których dzieci są rozłączone z którymś z rodziców. Organizacje chroniące prawa człowieka, w tym prawo do życia w rodzinie, przeciwstawiają się takim sytuacjom (patrz pytanie 7).

Sytuacja osób pozostających w związku nieformalnym jest trudniejsza. Prawo wspólnotowe w swojej definicji członków rodziny nie uwzględnia partnerów niebędących małżonkami. Europejski Trybunał Sprawiedliwości orzekł, iż osoby przebywające w takich związkach nie mieszczą się w zakresie pojęcia „współmałżonkowie”. Ponieważ prawo krajowe niektórych państw członkowskich przyznaje takim związkom takie same prawa, jak małżeństwom, może dochodzić do sytuacji ograniczenia prawa do życia w rodzinie, jeśli takie osoby będą chciały korzystać z praw przysługujących członkom rodzin przemieszczających się na terenie Unii Europejskiej.

12. Jakich zasad proceduralnych muszą przestrzegać władze państwa, do którego się przeprowadzam?

Władze tego państwa muszą uznać ważny dokument tożsamości lub paszport, a także wizę członków rodziny pochodzących z krajów trzecich, gdy jest ona wymagana.

Z kolei osoba osiedlająca się musi przedstawić zaświadczenie o zatrudnieniu w kraju przyjmującym lub wykazać posiadanie „odpowiednich środków do życia” (patrz pytanie 10). Powinna przedstawić dokumenty potwierdzające charakter więzów łączących członków rodziny. W tym celu często wymagane jest przedstawienie tłumaczeń odpowiednich aktów stanu cywilnego, co jest kosztowne i wydłuża procedurę.

Władze danego kraju mają obowiązek w ciągu 6 miesięcy od złożenia wniosku wydać decyzję w sprawie udzielenia zgody na osiedlenie się lub jej odmowy. Mimo że jest to termin maksymalny, decyzje są często wydawane tuż przed jego upływem lub nawet po nim. W przypadku pobytu dłuższego niż 1 rok zainteresowana osoba powinna otrzymać zezwolenie na pobyt na minimum 5 lat. Przedłużenie zezwolenia powinno być automatyczne, jeśli nie nastąpi istotna zmiana sytuacji życiowej zainteresowanego. Jeśli chodzi o pobyt na czas określony, to władze mają prawo do wystawienia zezwolenia na pobyt tymczasowy z określonym terminem ważności.

Teoretycznie zezwolenie na pobyt stały wydaje się bezpłatnie lub za opłatą w wysokości, jaką należy w danym kraju uiścić za krajowy dowód tożsamości. Jednak w niektórych państwach członkowskich w praktyce pobierane są opłaty w innych wysokościach.

13. Co się stanie, jeśli władze odkryją, że nie mam zezwolenia na pobyt?

Kilka państw członkowskich wciąż stosuje restrykcje wobec obywateli europejskich, którzy nie dopełnili obowiązku uzyskania lub przedłużenia zezwolenia na pobyt stały.

Osoby nieposiadające ważnego zezwolenia na pobyt mogą napotkać utrudnienia w dostępie do różnych świadczeń socjalnych i usług publicznych, np. do publicznej opieki zdrowotnej. Może się też zdarzyć, że taka osoba otrzyma nakaz opuszczenia kraju, w którym przebywa, mimo że Europejski Trybunał Sprawiedliwości kilkakrotnie orzekł, iż prawo do stałego pobytu jest niezależne od

posiadania zezwolenia na pobyt stały (pod warunkiem spełnienia określonych kryteriów) i że wydanie zezwolenia jedynie potwierdza fakt istnienia tego prawa, lecz niczego w nim nie zmienia.

W przypadku odmowy wydania zezwolenia na pobyt stały skorzystanie z prawa do odwołania zawieszają możliwość wydalenia zainteresowanej osoby z danego kraju członkowskiego.

14. Co się stanie, jeśli stracę pracę?

Zezwolenie na pobyt stały nie może zostać cofnięte jedynie z powodu utraty przez zainteresowanego dotychczasowego miejsca pracy; pracownik może wtedy skorzystać jeszcze z prawa do pozostawania w kraju ostatniego zatrudnienia. Jednak przy kolejnym przedłużeniu zezwolenia na pobyt termin jego ważności może zostać skrócony (do okresu nie krótszego niż 1 rok). Osoba pozostająca bez pracy nie z własnej winy może mieć przedłużone zezwolenie o kolejnych 12 miesięcy, głównie celem dania jej szansy na znalezienie pracy. Należy zwrócić uwagę, że w przypadku osób pracujących na własny rachunek ich prawo do pobytu w razie niedobrowolnego i niezawinionego zaprzestania działalności gospodarczej zależy od spełnienia wymogu posiadania odpowiednich środków do życia (patrz pytanie 10).

Prawo do podjęcia pracy

15. Jakie prawa wynikają dla pracowników ze swobody przepływu osób w Unii Europejskiej?

Prawo do swobodnego przepływu osób w Unii Europejskiej przysługuje przede wszystkim pracownikom, osobom prowadzącym samodzielną działalność gospodarczą oraz osobom nieaktywnym zawodowo (studentom, emerytom i rencistom).

W prawie wspólnotowym najwięcej miejsca zostało poświęcone regulacji swobody przemieszczania się rozumianej jako wolność wyboru miejsca pracy obywateli europejskich.

Podstawowe prawa wynikające ze swobody przepływu osób to:

- równość w zakresie zatrudnienia, wynagrodzenia i innych warunków pracy dla pracowników pochodzących z innych państw członkowskich;
- prawo do ubiegania się o miejsca pracy w państwach członkowskich bez względu na obywatelstwo któregoś z państw członkowskich;
- prawo do swobodnego przemieszczania się w celu poszukiwania pracy;
- prawo do przebywania na terenie innego kraju członkowskiego w celu wykonywania pracy;
- prawo do pozostawania w innym państwie członkowskim jako osoba bezrobotna.

Swoboda przepływu osób jest oprócz swobody przepływu kapitału i usług podstawową zasadą funkcjonowania Wspólnot Europejskich i Unii. Została ona

wprowadzona już do traktatów założycielskich, a w następnych latach została rozwinięta w szczegółowych dyrektywach i innych regulacjach.

Dzięki realizacji praw wynikających ze swobodnego przepływu osób powstał w Europie ogromny rynek skupiający ponad 375 milionów konsumentów. Wraz z rozszerzeniem o nowe kraje zwiększył się on o kolejne 75 milionów.

Czy Polacy będą mogli od razu korzystać z praw przysługujących pracownikom migrującym?

Niestety nie. W czasie negocjacji obie strony zgodziły się na czasowe ograniczenie dostępu do rynków pracy obecnych państw członkowskich dla obywateli nowych państw członkowskich z Europy Środkowej i Wschodniej. Przyjęte rozwiązanie polega na tzw. modelu 2+3+2. Oznacza to, że już po dwóch latach państwa członkowskie będą mogły otworzyć swoje rynki pracy, wprowadzając na swoim terytorium w stosunku do obywateli polskich prawo do swobodnego przepływu pracowników. Będą one mogły jednak umożliwić Polakom łatwiejszy dostęp do swojego rynku pracy, łącznie z jego pełnym otwarciem, także przed upływem tych dwóch lat. Państwa, które po tym okresie uznają, że chcą dalej utrzymywać restrykcje, będą mogły to zrobić przez kolejne trzy lata. Po pięciu latach obowiązywania uregulowań przejściowych we wszystkich państwach członkowskich zacznie obowiązywać prawo do swobodnego przepływu pracowników. Jeśli jednak niektóre kraje uznają, że istnieją przesłanki do dalszego utrzymania ograniczeń, to będą one mogły, po przedstawieniu analiz potwierdzających ich zastrzeżenia, utrzymać swoje przepisy krajowe w tym zakresie przez kolejne dwa lata.

Prawdopodobnie kilka krajów zrezygnuje z okresu przejściowego i otworzy swoje rynki pracy dla Polaków już 1 maja 2004 roku. Oficjalnie deklaracje w tej sprawie złożyły już Wielka Brytania oraz Norwegia. Premierzy Danii, Holandii, Irlandii i Szwecji wyrazili podobną wolę, niemniej wymaga ona jeszcze oficjalnego potwierdzenia przez rządy tych państw.

Wszystkie inne prawa związane ze swobodnym przepływem pracowników (uznanie kwalifikacji zawodowych, możliwość pozostania w kraju członkowskim po ustaniu zatrudnienia) zaczną obowiązywać wraz z momentem uzyskania członkostwa. Okres przejściowy dotyczy tylko dopuszczenia do rynku pracy, co oznacza, że

pod innymi względami (np. warunków pracy) obywatele polscy pracujący legalnie w innych krajach członkowskich nie będą mogli być dyskryminowani.

16. Jakie są prawa rodzin pracowników migrujących?

Prawo do korzystania z zasady swobodnego przepływu mają również niektórzy członkowie rodziny, pozostający na utrzymaniu pracownika, nieposiadający obywatelstwa Unii Europejskiej.

Zgodnie z ustawodawstwem Unii Europejskiej (z art. 10 rozporządzenia nr 1612/68) do rodziny pracownika należą:

- małżonek,
- zstępni, którzy nie ukończyli 21 lat lub są na utrzymaniu pracownika,
- inni krewni i powinowaci utrzymywani przez migrującego pracownika, wspólnie zamieszkali w jednym gospodarstwie domowym w kraju emigracji.

Prawa członków rodziny pracownika migrującego do osiedlenia się na terytorium danego państwa członkowskiego są uzależnione od skorzystania przez niego z prawa do swobodnego przepływu pracowników. Tak więc należy stwierdzić, że uprawnienie to nie ma samodzielnego charakteru. Państwo członkowskie powinno ułatwiać wspólne zamieszkanie innym członkom rodziny pracownika, jeżeli pozostawali oni na jego utrzymaniu lub wspólnie z nim zamieszkiwali. Możliwość połączenia się pracownika z rodziną jest uwarunkowana posiadaniem przez niego warunków mieszkaniowych odpowiadających przeciętnym warunkom w kraju lub regionie, w którym podjął on zatrudnienie. Warunek ten nie może dyskryminować pracownika w porównaniu z obywatelami tego państwa członkowskiego. Oznacza to, że warunki mieszkaniowe, jakie zapewnia swojej rodzinie cudzoziemiec należy porównać z warunkami mieszkaniowymi, w jakich zamieszkują rodziny obywateli danego państwa członkowskiego. Członkowie rodziny pracownika mają oczywiście prawo do podejmowania zatrudnienia na terytorium całego kraju przyjmującego. Dzieci pracownika migrującego powinny mieć równy dostęp do systemu oświaty i szkolenia zawodowego w tym

kraju. Państwa członkowskie mają obowiązek umożliwienia tym dzieciom kształcenia się w możliwie najlepszych warunkach.

W związku z tym, że obywatele polscy zostaną objęci uregulowaniami przejściowymi w zakresie swobodnego przepływu pracowników, skutki tego będą również odczuwali członkowie ich rodzin. Zgodnie z uregulowaniami przejściowymi członkowie rodzin pracowników polskich, zamieszkujący legalnie z pracownikiem na terytorium jednego z obecnych państw członkowskich w dniu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, nabędą z tym dniem prawo do dostępu do rynku pracy tego państwa członkowskiego. Powyższe postanowienie nie ma jednak zastosowania do członków rodziny pracownika, który otrzymał zgodę na podjęcie pracy w państwie członkowskim na okres nie dłuższy niż 12 miesięcy.

Ponadto członkowie rodzin pracowników polskich, którzy zamieszkają legalnie z pracownikiem na terytorium jednego z obecnych państw członkowskich po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, ale w czasie obowiązywania okresów przejściowych, nabędą prawo do dostępu do rynku pracy określonego państwa członkowskiego po upływie przynajmniej 18-miesięcznego okresu zamieszkania w tym państwie członkowskim lub też z upływem trzech lat od dnia przystąpienia.

17. Jak mogę szukać pracy w innym kraju członkowskim?

Zgodnie z prawem wspólnotowym obywatele europejscy mają prawo do wyjazdu na „rozsądny okres” do innego kraju członkowskiego UE celem poszukiwania pracy. Okres ten nie jest dokładnie ustalony, lecz na pewno osoby poszukujące pracy mogą bez żadnych formalności przebywać na terenie innego kraju członkowskiego przez okres do 3 miesięcy. Niektóre kraje członkowskie uznają, iż ów „rozsądny okres” pokrywa się właśnie z pierwszymi trzema miesiącami pobytu. Jednak Europejski Trybunał Sprawiedliwości orzekł, iż może to być również okres dłuższy i obecnie wiele państw członkowskich za „rozsądny okres” uznaje 6 miesięcy.

Osoby udające się w celu poszukiwania pracy w innym kraju członkowskim powinny zapoznać się ze szczegółowymi uregulowaniami w tej materii.

Od osoby, która jeszcze nie pracuje, ale ma szansę na zatrudnienie (np. jest umówiona na rozmowę kwalifikacyjną) nie można żądać opuszczenia kraju, jeśli jedyną tego przyczyną byłby brak zatrudnienia.

Osoby poszukujące pracy w innych krajach członkowskich mogą skorzystać z pomocy i ofert Europejskich Służb Zatrudnienia (*European Employment Services* – EURES). EURES powstał dzięki współpracy krajowych urzędów pracy państw członkowskich, związków zawodowych, organizacji pracodawców oraz administracji samorządowej. Pracę sieci koordynuje Komisja Europejska. W sieci pracuje prawie 500 doradców ze wszystkich państw wchodzących w skład Europejskiego Obszaru Gospodarczego (piętnaście państw Unii Europejskiej oraz Islandia, Liechtenstein i Norwegia). Rolą doradców jest pomoc osobom poszukującym pracy, udzielanie informacji na temat warunków życia i pracy za granicą oraz ułatwianie międzynarodowej wymiany informacji na temat ofert pracy i ogłoszeń o poszukiwaniu pracy. Wszystkie informacje są zbierane w specjalnej bazie danych, która dostępna jest w Internecie pod adresem:

<http://europa.eu.int/eures/index.jsp>. Z EURES można się również skontaktować poprzez sieć urzędów pracy we własnym kraju.

Osoby szukające pracy w innym państwie członkowskim Unii mogą również zarejestrować się jako bezrobotni w urzędzie pracy w tym kraju. W tym celu nie trzeba mieć nawet stałego zamieszkania w tym kraju. Osoba zarejestrowana, bez względu na to z jakiego kraju Unii pochodzi, korzysta z tych samych uprawnień, co obywatele danego państwa i nie może być dyskryminowana.

18. Czy niektóre stanowiska pracy mogą być zarezerwowane dla obywateli danego kraju członkowskiego?

Obywatel europejski powinien mieć dostęp do wszystkich stanowisk pracy oferowanych w innym kraju członkowskim, bez żadnej dyskryminacji na tle narodowościowym. Jednak państwo członkowskie może nie dopuścić obywateli innych państw do służby publicznej, przede wszystkim do stanowisk związanych z ochroną porządku publicznego lub interesów danego państwa, dotyczy to m.in. wojskowych, urzędników wysokiego szczebla w administracji państwowej i policji.

19. Jakie możliwości daje Unia Europejska w zakresie kształcenia, szkoleń i prowadzenia badań w innych państwach członkowskich?

Wiele programów Unii Europejskiej opracowano w celu wspierania osób, które pragną podjąć edukację, szkolenie oraz badania naukowe w innych krajach. Większość z niżej wymienionych programów jest adresowana raczej do instytucji (np. uniwersytetów, ośrodków szkolenia i doskonalenia zawodowego, placówek młodzieżowych) niż do osób indywidualnych. Jednak zapoznanie się z bogatą ofertą tych programów może pomóc w zaplanowaniu własnego kształcenia i doskonalenia zawodowego.

Unijne programy oświatowe:

■ *Socrates*

Program ten wspiera inicjatywy w zakresie zwiększania wymiany informacji, wiedzy i doświadczeń między studentami i pracownikami naukowymi. Z jego środków finansuje się organizowanie wspólnych kursów przez uniwersytety w różnych krajach członkowskich, a także pokrywa część kosztów studiów za granicą. W ramach programu Sokrates działają m.in.:

Erasmus – adresowany do studentów;

Lingua – wspierający nauczanie języków obcych;

Comenius – promujący wymianę młodzieży szkolnej między krajami Unii.

■ *Leonardo da Vinci*

Program ten promuje kształcenie i doskonalenie zawodowe pracowników, pracodawców, nauczycieli, młodzieży, a także osób bezrobotnych oraz wspiera wspólne przedsięwzięcia badawczo-rozwojowe i wdrażanie nowych technologii.

■ *Młodzież*

Program ten wspiera wielostronną wymianę młodzieży w wieku od 15 do 25 lat. Podczas kilkutygodniowych pobytów w wybranym kraju Unii młodzież zdobywa pierwsze doświadczenia, poznając kulturę, warunki życia i pracy w innym kraju członkowskim.

W ramach programu *Młdzież* promowany jest m.in. młodzieżowy wolontariat (Wolontariat Europejski – *European Voluntary Service*). Program ten zachęca młodych ludzi w wieku od 18 do 25 lat do podejmowania pracy społecznej na terenie innego państwa członkowskiego.

■ *Ploteus*

...to nowy portal internetowy, gromadzący informacje na temat możliwości kształcenia i funkcjonowania systemów edukacyjnych aż w 30 krajach Europy – państwach członkowskich i kandydujących do Unii Europejskiej oraz w Islandii, Norwegii i Szwajcarii. Poprzez portal można uzyskać pomoc w zorganizowaniu wymiany szkolnej, uniwersyteckiej, nawiązać współpracę, poznać możliwości kontynuowania nauki w innym kraju. Internetowy adres portalu to:

<http://www.ploteus.net>

■ *Szkolenie i Mobilność Pracowników Naukowych*
(*Training and Mobility of Researchers – TMR*)

Ten program przyznaje pracownikom naukowym stypendia pod nazwą „Maria Curie” na przeprowadzenie badań w innym kraju członkowskim (na okres od 6 miesięcy do 2 lat).

Polska jako kraj kandydujący do Unii jest pełnoprawnym uczestnikiem tych programów już od 1998 roku. Na przykład polscy uczniowie uczestniczą w dwustronnych wymianach z uczniami z Unii Europejskiej w ramach programu Comenius. Budżet tej wymiany jest ustalony do 2006 roku. Członkostwo Polski w Unii Europejskiej nie wpłynie więc zasadniczo na możliwość korzystania z programów edukacyjnych Unii Europejskiej, ponieważ już dziś w pełni w nich uczestniczymy. Trzeba pamiętać, że żaden z tych programów nie polega na dawaniu pieniędzy, a udział Polaków w tych programach wymaga współfinansowania z budżetu państwa. To szansa dla aktywnych – od nas samych zależy, czy z niej skorzystamy.

Polskie placówki zajmujące się informacją o unijnych programach oświatowych i ich obsługą:

Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji

ul. Mokotowska 43, 00-551 Warszawa

e-mail: socrates@socrates.org.pl; www.socrates.org.pl

Socrates:

tel. (+48 22) 629 97 79, fax 622 37 10

Comenius:

Akcja I tel. (+48 22) 622 37 12,

Akcja II tel. (+48 22) 629 78 79

Lingua, Minerva, Grundtvig, Eurydice, Arion:

tel. (+48 22) 622 34 47, 629 25 74

Fundacja Funduszu Współpracy

Biuro Koordynacji i Kształcenia Kadr

Krajowa Agencja Programu Leonardo da Vinci

ul. Górnośląska 4a, 00-444 Warszawa

e-mail: bkkk@cofund.org.pl; www.bkkk-cofund.org.pl

tel.: (+22) 622 19 91, 625 39 37 fax 625 28 05

Narodowa Agencja Programu Młodzież

ul. Mokotowska 43; IV p. 00-551 Warszawa

e-mail: youth@youth.org.pl; www.youth.org.pl

tel.: (+22) 622 37 06; 628 60 14; fax: (+22) 622 37 08; 628 60 17

20. W jakim stopniu uznawane są kwalifikacje zawodowe i naukowe zdobyte w innym kraju członkowskim?

Kwalifikacje zawodowe

W niektórych zawodach, m.in. architekta, lekarza, pielęgniarki, położnej, dentysty, weterynarza, farmaceuty oraz w zawodach prawniczych, nostryfikacja dyplomów w krajach Unii następuje automatycznie, ponieważ zasady wzajemnego uznawania dyplomów zostały uregulowane prawem wspólnotowym. W tych przypadkach wystarczy dostarczyć władzom kraju przyjmującego dokumenty potwierdzające posiadanie odpowiednich kwalifikacji wymienionych w dyrektywach regulujących uznanie kwalifikacji zawodowych danego zawodu (np. 85/384/EWG dotyczy architektów).

Unia Europejska przyjęła ogólny system uznawania kwalifikacji zawodowych; (dyrektywy 83/48/EWG oraz 92/51/EWG) dotyczy on zawodów nie wymienionych wyżej. System ten obejmuje osoby, które w kraju pochodzenia zdobyły pełne kwalifikacje do wykonywania określonego zawodu i chcą wykonywać ten sam zawód w innym kraju, posiadającym odrębne regulacje w zakresie jego wykonywania. System ten opiera się na zasadzie efektywnego porównania odpowiednich kwalifikacji z tymi, które wymagane są w kraju przyjmującym. Jednym z dopuszczalnych sposobów sprawdzenia kwalifikacji są testy weryfikujące albo zgoda na pracę na okres próbny czy pod nadzorem. Warto pamiętać, że pracodawcy w krajach członkowskich będą brać pod uwagę nie tylko poziom wykształcenia i przygotowanie zawodowe, ale również posiadane doświadczenie.

W instytucjach europejskich dyskutowane są już propozycje uproszczenia tego systemu; wejdą one w życie najprawdopodobniej już po rozszerzeniu Unii.

Wykształcenie akademickie

Dla zapewnienia swobody przepływu osób niezbędne jest – oprócz uznawania kwalifikacji zawodowych – uznawanie wykształcenia, czyli uznanie całości lub części dyplomu ukończenia studiów za równorzędny z wydawanym w innych krajach członkowskich. Zasada ta umożliwi swobodny przepływ studentów oraz zachęca do studiowania w innych krajach członkowskich.

Program *Erasmus* w ramach *Socratesa* ma zachęcać do wymiany studentów i młodszych kadr naukowych między uniwersytetami w krajach członkowskich. Wprowadzenie na większości uczelni europejskich systemu punktów kredytowych pozwala na uznawanie ocen (punktów) zdobytych przez studentów na uniwersytetach w innych krajach członkowskich.

Informacji na temat zasad i możliwości uznawania wykształcenia we wszystkich krajach Unii udzielają Krajowe Ośrodki Uznawalności Wykształcenia (*Network of National Academic Recognition Information Centres – NARIC*).

Polska uczestniczy w programie Erasmus od 1998 roku, a polskie wyższe uczelnie państwowe stopniowo wprowadzają system punktów kredytowych. W celu uzyskania dodatkowych informacji można się kontaktować z:

Biurem Uznawalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej

ul. Smolna 13, 00-375 Warszawa; tel. (+ 22) 828 81 61

e-mail: bwm@menis.gov.pl, biuro@buwiiwm.edu.pl; www.buwiiwm.edu.pl

21. Jeżeli uznanie moich kwalifikacji nie będzie automatyczne, to jakie są warunki ich uznania?

W zasadzie przedstawienie dokumentu zaświadczającego, że dana osoba ukończyła z wynikiem pozytywnym studia wyższe lub program kształcenia zawodowego powinno być wystarczającym dowodem dla władz innego państwa członkowskiego.

Inne dokumenty, których może wymagać państwo przyjmujące, to:

- tłumaczenie przedkładanych dokumentów na urzędowy język kraju przyjmującego (często wymagane jest tłumaczenie poświadczone urzędowo);
- zaświadczenie o nienagannej opinii lub niekaralności danej osoby czy – w przypadku prowadzenia działalności gospodarczej – zaświadczenie, że nie znajduje się ona w stanie bankructwa.

Zgodnie z zasadą równości kraj przyjmujący może żądać takich dokumentów od obywatela innego kraju członkowskiego, jeśli wymaga ich od własnych obywateli.

Osoba starająca się o uznanie swoich kwalifikacji zawodowych może być też zobowiązana do przystąpienia do egzaminu z języka kraju przyjmującego, jeśli jest to konieczne ze względu na rodzaj wykonywanej pracy (np. tłumacza konferencyjnego lub nauczyciela).

Władze kraju przyjmującego mają 4 miesiące od złożenia kompletu dokumentów na wydanie decyzji w kwestii uznania kwalifikacji kandydata do danego zawodu.

Po wydaniu decyzji o bezwarunkowym uznaniu kwalifikacji zainteresowana osoba jest traktowana na równi z obywatelami państwa przyjmującego i podlega tym samym przepisom prawa lub wewnętrznym regulacjom danego zawodu. Jeśli zapada decyzja o odmowie uznania kwalifikacji lub o ich uznaniu pod warunkiem spełnienia wymogów opisanych powyżej (patrz pytanie 20), powinna ona być pisemnie uzasadniona. W przypadku braku uzasadnienia lub nieprzyjęcia go przez zainteresowanego, ma on prawo do żądania kontroli zgodności decyzji podjętej przez władze krajowe z prawem wspólnotowym.

Za czynności administracyjne związane z uznaniem kwalifikacji mogą być pobierane opłaty, które nie są sprzeczne z prawem wspólnotowym dopóty, dopóki nie są nieproporcjonalnie wysokie i nie stają się czynnikiem zniechęcającym potencjalnych zainteresowanych czy wręcz powodującym dyskryminację obywateli z innych państw członkowskich.

Prawo do zabezpieczenia społecznego

22. Do jakiego systemu ubezpieczeń społecznych należy obywatel Unii Europejskiej, który zmienia miejsce pobytu na terytorium Unii?

Każdy kraj członkowski posiada swoje wewnętrzne regulacje dotyczące zabezpieczenia społecznego swoich obywateli. Na poziomie unijnym przepisy z tej dziedziny nie są jeszcze zharmonizowane – zostały jedynie wyznaczone wspólne podstawowe zasady polityki społecznej:

- obywatel europejski może korzystać z systemu ochrony socjalnej tylko w jednym kraju członkowskim, nawet jeśli pracuje w kilku krajach;
- obywatel europejski powinien w zasadzie należeć do systemu ubezpieczeń społecznych w kraju, w którym wykonuje pracę, niezależnie od swojego miejsca stałego pobytu lub siedziby pracodawcy;
- w przypadku pracy wykonywanej na terytorium kilku krajów członkowskich jednocześnie obywatel europejski pozostaje w systemie ochrony socjalnej kraju, w którym zamieszkuje na stałe. Jeśli tak nie jest, to dana osoba będzie związana z systemem kraju, na którego terytorium znajduje się siedziba zakładu pracy (w przypadku pracowników) lub wykonywana jest większość czynności zawodowych (w przypadku osób pracujących na własny rachunek);
- rezygnacja z pracy w jednym kraju członkowskim i rozpoczęcie pracy zawodowej w innym oznacza zmianę systemu ubezpieczeń społecznych i nabycie praw

sojalnych w tym kraju, przy jednoczesnej utracie tych praw w kraju poprzedniego zatrudnienia;

- osoby, które całkowicie przestają pracować, są objęte przepisami prawa kraju ostatniego zatrudnienia.

Od powyższej zasady przynależności do systemu ubezpieczeń społecznych jest wiele wyjątków (dotyczą one np. pracowników na terenach przygranicznych, marynarzy, pracowników transportu międzynarodowego). Więcej informacji można uzyskać w odpowiednich instytucjach ubezpieczeń społecznych w krajach członkowskich.

23. Według jakich zasad działa system ubezpieczeń społecznych w Unii Europejskiej?

Pracownik wykonujący pracę poza swoim krajem ojczystym jest chroniony przez zasadę równego traktowania. Przepisy prawa żadnego kraju członkowskiego nie mogą bezpośrednio ani pośrednio dyskryminować pracowników zagranicznych.

Niemniej jednak sama zasada równego traktowania jest niewystarczająca, by chronić zagranicznego pracownika poza krajem jego stałego pobytu lub osobę, która nabyła prawa do świadczeń w kilku różnych krajach.

W celu ochrony praw do zabezpieczenia społecznego przysługujących pracownikom zagranicznym w prawie wspólnotowym wprowadzono następujące zasady uzupełniające:

- kumulację okresów ubezpieczenia nabywanego przez zatrudnienie lub zamieszkanie, tzn. danej osobie zaliczany jest każdy okres zatrudnienia bez względu na jego miejsce;
- zastosowanie, w momencie naliczania świadczenia (np. emerytury lub renty), systemu bardziej korzystnego dla ubezpieczonego w przypadku podlegania więcej niż jednemu systemowi zabezpieczenia społecznego.

System ten powoduje wprowadzenie zakazu dyskryminacji w praktyce, a zmiana miejsca pracy czy zamieszkania nie wpływa na obniżenie lub ograniczenie wysokości danego świadczenia.

24. Co dzieje się z ubezpieczeniem zdrowotnym w przypadku pobytu w innym kraju członkowskim Unii?

Swoboda poruszania się obywateli Unii Europejskiej zakłada, że wszelkie uprawnienia nabyte w jednym państwie członkowskim powinny obowiązywać na terytorium całej Wspólnoty. Dotyczy to również ubezpieczeń zdrowotnych. Zgodnie ze wspólnotowym systemem koordynacji świadczeń zdrowotnych osoby ubezpieczone w jednym państwie członkowskim (oraz członkowie ich rodzin) mają prawo do otrzymania pomocy medycznej w razie choroby, jeżeli przebywają oni czasowo lub na stałe w innym państwie członkowskim niż kraj, w którym są ubezpieczeni.

Koszty pomocy medycznej obciążają właściwą instytucję państwa, w którym osoby te są ubezpieczone. Udzielenie pomocy medycznej uzależnione jest od zaliczenia danego świadczenia do grupy natychmiastowej i niezbędnej opieki medycznej. Pod pojęciem tym należy rozumieć wszystkie świadczenia, z których udzieleniem nie można zwlekać – bez ryzyka pogorszenia się stanu zdrowia – do czasu powrotu danej osoby na terytorium jej państwa. Uzyskanie świadczenia z grupy „natychmiastowych” i „niezbędnych” zależy również od długości pobytu za granicą, a także od możliwości przewidzenia konieczności ich udzielenia przed udaniem się na terytorium innego państwa członkowskiego. Oznacza to, że wyjazd do innego kraju na bezpłatne leczenie jest niemożliwy bez uzyskania zgody właściwego organu w kraju, w którym jest się ubezpieczonym. Przed wyjazdem za granicę należy pamiętać o zaświadczeniu, które stwierdza, że dana osoba (i jej rodzina) posiadają ważne ubezpieczenie zdrowotne. W tym celu należy z instytucji ubezpieczeniowej uzyskać formularz E-111, który jest podstawą do otrzymania bezpłatnej pomocy medycznej w każdym państwie członkowskim Unii Europejskiej oraz należącym do Europejskiego Obszaru Gospodarczego. System koordynacji przewiduje możliwość udania się do innego państwa członkowskiego na leczenie, które nie może być przeprowadzone w państwie, gdzie dana osoba jest ubezpieczona. Uprawnienie to podlega wielu ograniczeniom, które mają zapobiegać nadużywaniu tego systemu.

Polska stanie się uczestnikiem systemu koordynacji świadczeń zdrowotnych od dnia przystąpienia do Unii. Jednakże gdyby okazało się, że koszty udziału

w tym systemie będą bardzo wysokie, zastrzegła sobie możliwość odraczania terminów regulowania rachunków za udzielone Polakom świadczenia medyczne. W nagłych wypadkach udzielanie obywatelom polskim bezpłatnych świadczeń medycznych będzie jednak obowiązkowe.

25. Jak chronione są emerytury?

W Unii Europejskiej nie ma jednego systemu ubezpieczeniowego. Każde państwo zachowuje w tym zakresie daleko idącą autonomię. W celu uniknięcia problemów, które mogłyby z tego wynikać, wprowadzono koordynację systemów zabezpieczenia społecznego. Polska od pierwszego dnia członkostwa w Unii Europejskiej przystąpiła do tej koordynacji. Koordynacja jest jednym z elementów swobodnego przepływu pracowników i zakłada, że sytuacja pracownika, który pracował w kilku państwach członkowskich, nie może być gorsza od sytuacji osoby, która pracowała tylko w jednym kraju członkowskim. Każdy pracownik zatrudniony legalnie i podlegający ubezpieczeniu społecznemu w dowolnym państwie członkowskim ma gwarancję, że składki, które zapłacił, zostaną wliczone do jego przyszłej emerytury. W momencie osiągnięcia wieku emerytalnego lub przejścia na rentę przedstawia on tylko stosowne dokumenty, a państwo, na którego terenie przebywa, ma obowiązek potwierdzić okresy zatrudnienia za granicą i naliczyć wysokość świadczenia (w Polsce będzie to wykonywał ZUS). Przy naliczaniu świadczenia brane są pod uwagę wszystkie okresy ubezpieczenia, zatrudnienia i zamieszkiwania w innych państwach członkowskich. Państwa członkowskie dokonują rozliczenia między sobą w taki sposób, że każde z nich wypłaca taką część świadczenia, jaka została nabyta na jego terytorium. Obowiązuje tu również zasada jednego ustawodawstwa. Zapobiega ona sytuacji, w której pracownik musiałby płacić podwójne składki na ubezpieczenie. Uregulowania te dotyczą nie tylko pracowników, ale też pracujących na własny rachunek oraz członków ich rodzin.

Wspólnotowe reguły w zakresie podlegania ubezpieczeniu, ustalania i realizacji nabytych uprawnień dotyczą następujących podstawowych działań zabezpieczenia społecznego:

- świadczeń w razie choroby i macierzyństwa,
- świadczeń w razie inwalidztwa, łącznie ze służącymi zachowaniu lub zwiększeniu zdolności do pracy,
- świadczeń emerytalnych,
- świadczeń w razie śmierci żywiciela,
- świadczeń z tytułu wypadku przy pracy i choroby zawodowej,
- zasiłków pogrzebowych,
- świadczeń w razie bezrobocia,
- świadczeń rodzinnych.

26. Jakie zasady obowiązują w Unii w zakresie zasiłków dla bezrobotnych?

W porównaniu z zasadami obowiązującymi w innych kwestiach zabezpieczenia społecznego rozwiązania dla bezrobotnych są bardziej restrykcyjne. Po pierwsze, świadczenia dla bezrobotnych wypłaca tylko kraj członkowski, na którego terenie doszło do utraty zatrudnienia. Jeśli osoba bezrobotna opłacała składki w stopniu niedostatecznym, aby uzyskać prawo do zasiłku według przepisów danego kraju, uwzględnione zostaną okresy ubezpieczenia lub zatrudnienia uzyskane na mocy przepisów innego kraju członkowskiego po przedłożeniu formularza E-303, wystawionego przez poprzednią instytucję ubezpieczeń społecznych. Jeśli wyliczenie kwoty świadczenia zależy od wysokości poprzedniego wynagrodzenia, uwzględniane jest jedynie wynagrodzenie wypłacone w kraju, gdzie nabyto prawo do zasiłku (chyba że okres zatrudnienia wynosił mniej niż 4 tygodnie, wówczas bierze się pod uwagę średni poziom wynagrodzenia odpowiadający danej kategorii zatrudnienia). Jeśli wielkość świadczenia uzależniona jest od liczby członków rodziny, należy uwzględnić osoby przebywające na stałe w innym kraju członkowskim.

Należy zwrócić uwagę na istotne ograniczenie swobody przemieszczania się pracowników: wypłata zasiłku dla bezrobotnych uwarunkowana jest stałym pobytem na terytorium danego kraju, co w sposób oczywisty ogranicza możliwości poszukiwania pracy w innym kraju członkowskim. Istnieje możliwość przenie-

sienia zasiłku z jednego kraju członkowskiego do drugiego, ale limit czasowy (trzy miesiące, po których upływie traci się prawo do zasiłku), a także to, że zasiłek można przenieść tylko raz pomiędzy okresami zatrudnienia, powodują, że nie jest ona często wykorzystywana przez osoby bezrobotne. Problemy wynikające z bezrobocia należą do tych niewielu zagadnień unijnej koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, które są nadal słabo rozstrzygnięte.

Istnieją również szczególne rozwiązania prawne dotyczące zasiłków dla bezrobotnych pracowników w strefach nadgranicznych.

27. Czy osoby korzystające z pomocy społecznej lub innej, związanej np. ze specjalną opieką zdrowotną, będą miały te same prawa w razie przeniesienia się do innego kraju?

Narodowe systemy pomocy społecznej oraz opieki medycznej nie podlegają zasadniczo koordynacji ze strony Unii. Powoduje to, że osoba korzystająca z pomocy społecznej przy zmianie kraju stałego pobytu w zasadzie nie nabywa automatycznie praw do takiej samej pomocy w nowym kraju zamieszkania. Również świadczenia z pomocy społecznej nie mogą być przekazywane do innego państwa, obowiązuje tu bowiem warunek stałego pobytu na terytorium kraju, w którym następuje wypłata świadczenia. Oczywiście, obywatel Unii Europejskiej może powołać się na zasadę równego traktowania w nowym kraju stałego pobytu i ubiegać się o podobne świadczenia w tym kraju, nie ma jednak gwarancji ich otrzymania.

28. Dlaczego Unia Europejska nie zapewnia harmonizacji poziomu zabezpieczenia społecznego swoich obywateli?

Jednolity poziom opieki społecznej państwa wyeliminowałby dwie przeszkody w swobodnym poruszaniu się obywateli Unii Europejskiej: ryzyko pozbawie-

nia ochrony na dotychczasowym poziomie (w przypadku migracji do krajów gorzej pod tym względem rozwiniętych) oraz obawę krajów członkowskich przed zakłóceniem równowagi ich budżetów socjalnych (w przypadku migracji do krajów z bardziej rozwiniętymi systemami opieki społecznej).

Jednakże tworzenie europejskiego modelu socjalnego, będącego rzetelnym odzwierciedleniem idei obywatelskiej Unii Europejskiej, jest wciąż na etapie początkowym. Traktat powołujący Europejską Wspólnotę Gospodarczą oraz późniejsze traktaty nie są ukierunkowane na stworzenie spójnego systemu zabezpieczenia społecznego, ponadto harmonizację w tej dziedzinie utrudnia różny poziom rozwoju krajów Unii. Tak czy inaczej, oczywista staje się konieczność równoległego pogłębiania integracji gospodarczej, finansowej i społecznej.

Należy jednak mieć na uwadze, że trwają dyskusje nad rozwijaniem tej dziedziny i już pojawiła się propozycja koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego. Koordynacja (a nie harmonizacja) tych systemów miałyby na celu zapobieganie trudnościom w korzystaniu przez obywateli europejskich z ich prawa do swobodnego przemieszczania się.

Prawa polityczne

29. Kiedy mogę brać udział w wyborach w kraju, w którym się osiedlam?

Traktat o Unii Europejskiej przyznaje każdemu obywatelowi Unii, zamieszkałemu w państwie, którego nie jest obywatelem, czynne i bierne prawo wyborcze w wyborach do władz lokalnych i do Parlamentu Europejskiego na takich samych zasadach, jakie obowiązują obywateli kraju, w którym się osiedlił. Prawo to nie obejmuje jednak wyborów w krajach związkowych, wyborów ogólnokrajowych czy udziału w referendum (patrz pytanie 31). Do udziału w tych wyborach może być wymagane zamieszkiwanie przez określony czas na terytorium danego kraju (jeżeli w takim samym stopniu dotyczy to obywateli tego kraju).

Zasady dotyczące wyborów do Parlamentu Europejskiego:

- wybory do Parlamentu Europejskiego są bezpośrednie i powszechne, co oznacza, że członkowie Parlamentu są wybierani bezpośrednio przez obywateli europejskich;
- z praw wyborczych (zarówno czynnego, jak i biernego) można korzystać tylko w jednym kraju członkowskim (w wyborach lokalnych można korzystać z tych praw nawet w więcej niż w jednym państwie);
- osoba wybrana do Parlamentu Europejskiego z listy wyborczej w kraju, w którym się osiedliła, reprezentuje właśnie ten kraj, a nie kraj swojego pochodzenia;
- posiadanie czynnego i biernego prawa wyborczego w kraju stałego pobytu

uzależnione jest od tego, czy dana osoba korzysta z takich praw w swoim własnym kraju (np. czy nie została ich pozbawiona wyrokiem sądu).

Kraje członkowskie wprowadziły specjalne regulacje określające zasady głosowania do Parlamentu Europejskiego.

Zgodnie z postanowieniami szczytu w Nicei (2002 rok) Parlament Europejski po przyjęciu nowych krajów będzie liczył 732 parlamentarzystów; Polsce w Parlamencie Europejskim przyznano 50 miejsc. Liczba ta może zwiększyć się do 54, jeśli nie wszystkie kraje starające się o członkostwo ostatecznie wejdą do Unii.

Jeżeli kalendarz przyjęcia nowych członków do Unii Europejskiej zostanie zachowany, w najbliższych wyborach do Parlamentu Europejskiego, w czerwcu 2004 roku, obywatele polscy będą mogli głosować oraz być wybranymi na parlamentarzystów europejskich. Aby wybory mogły się w odbyć Polsce, nasz parlament musi przygotować specjalną ustawę, która określi przebieg wyborów do Parlamentu Europejskiego na terytorium Rzeczypospolitej.

Trzeba pamiętać, że osoba ubiegająca się o mandat parlamentarzysty europejskiego nie może zasiadać w parlamencie krajowym.

By umożliwić obywatelom innych państw członkowskich udział w wyborach do samorządów lokalnych, trzeba będzie zmienić polską ordynację wyborczą.

30. Jak w praktyce mogę skorzystać z prawa wyborczego w kraju, w którym się osiedlam?

Jeśli chcemy skorzystać z czynnego lub biernego prawa wyborczego w kraju stałego pobytu, musimy zwrócić się do odpowiednich władz lokalnych o wpisanie nas na listę wyborców. Warto pamiętać, że nasz wpis na listę wyborców pozostaje do kolejnych wyborów, jeśli nie zwrócimy się o jego usunięcie.

31. Dlaczego w wyborach krajowych nie mogą uczestniczyć obywatele innych państw członkowskich, a przysługuje im to prawo w wyborach do samorządu lokalnego i do Parlamentu Europejskiego?

Pierwsze bezpośrednie wybory do Parlamentu Europejskiego odbyły się w 1979 roku. Przyznanie praw wyborczych obywatelom europejskim w wyborach do Parlamentu Europejskiego pozwoliło na wprowadzenie elementów demokratycznej kontroli nad instytucjami europejskimi oraz przybliżyło te instytucje obywatelom.

Powodem nieprzyznania zamieszkałym obywatelom innych państw członkowskich prawa do udziału w narodowych wyborach parlamentarnych czy też referendum ogólnokrajowych może być wciąż żywe przekonanie, że w głosowaniu urzeczywistnia się idea obywatelstwa danego państwa. W przekonaniu wielu polityków, socjologów i historyków cudzoziemiec powinien mieć możliwość wypowiedzenia się w narodowych wyborach parlamentarnych wówczas, gdy udowodni, że jego związki z krajem są wystarczająco silne i długotrwałe. Taki dowód jest przeprowadzany w momencie ubiegania się przez cudzoziemca o obywatelstwo danego państwa.

Zmiana obywatelstwa narodowego nie wpływa na prawa wynikające z obywatelstwa europejskiego.

Z kolei uczestnictwo obywateli innych państw Unii w wyborach lokalnych nie napotyka sprzeciwów, ponieważ wiąże się z ideą uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej bez względu na kraj pochodzenia.

32. Na czym polega prawo do składania petycji do Parlamentu Europejskiego?

Traktat o Unii Europejskiej przyznaje każdemu obywatelowi prawo do kierowania petycji do Parlamentu Europejskiego. W przeciwieństwie do skargi do Komisji Europejskiej petycja do Parlamentu nie musi dotyczyć niemożności realizowania indywidualnych praw lub generalnego naruszenia przepisów prawa

wspólnotowego (patrz pytanie 41). Petycja może służyć również zasygnalizowaniu parlamentarzystom europejskim ważnych kwestii.

Ponieważ okres rozpatrywania petycji może być długi, często szybszą i skuteczniejszą metodą może okazać się kontakt z posłem do Parlamentu Europejskiego (patrz pytanie 39).

33. W jakich sytuacjach działa moje prawo do ochrony dyplomatycznej i konsularnej?

Traktat o Unii Europejskiej zobowiązuje wszystkie kraje członkowskie do zagwarantowania ochrony dyplomatycznej i konsularnej każdemu obywatelowi europejskiemu, który znajdzie się w trudnej sytuacji na terenie kraju trzeciego. Jeżeli nie ma tam przedstawicielstwa dyplomatycznego kraju, z którego pochodzi obywatel, powinna być mu udzielona pomoc na takich zasadach, na jakich przyznaje ją kraj członkowski. Ochrona taka może okazać się niezbędna w przypadku: śmierci, poważnych wypadków lub zachorowania, skazania lub zatrzymania. Jeśli obywatel Unii padł ofiarą przemocy, utracił dokumenty lub znalazł się w innej trudnej sytuacji życiowej lub potrzebna jest mu pomoc w powrocie do kraju, taka pomoc powinna mu zostać udzielona.

Nie można również nie doceniać znaczenia symbolicznego przepisów prawa w tym zakresie – kraje członkowskie postanowiły solidarnie działać i współpracować w celu zapewnienia pomocy obywatelom Unii za granicą.

Obrona praw

34. Co powinienem zrobić, jeśli uznam, że zostały naruszone moje europejskie prawa obywatelskie?

Pierwszym krokiem jest upewnienie się, czy prawa, które zostały naruszone, rzeczywiście należą do prawa wspólnotowego i czy Unia Europejska ma kompetencje do działania w tym zakresie. Choć Unia Europejska prowadzi bardzo wiele działań bezpośrednio dotyczących obywateli europejskich, to nie jest odpowiedzialna za wszystkie sfery naszego życia. Wbrew temu, co się często sądzi, nie wystarczy uznać, iż problem dotyczy kraju członkowskiego lub kilku krajów członkowskich, by automatycznie zakwalifikować go do sfery kompetencji Unii. Na przykład rozwód pomiędzy obywatelami różnych krajów członkowskich zdecydowanie wiąże się z kilkoma kwestiami o charakterze międzynarodowym, a mimo to leży w gestii władz krajowych, które powinny zastosować w tej sprawie odpowiednie przepisy prawa międzynarodowego prywatnego.

35. Czy w przypadku naruszenia prawa wspólnotowego należy skierować sprawę do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości?

Obywatele często kierują swoje sprawy do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, uważając, że przemawia za tym właściwość tego sądu, ponieważ zajmu-

je się on wykładnią prawa wspólnotowego. Rolą Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości jest jednak przygotowywanie wykładni prawa wspólnotowego bez rozstrzygania spraw indywidualnych. Wynika to z charakteru prawa europejskiego, które stanowi integralną część systemu prawnego krajów członkowskich Unii Europejskiej. Kraje członkowskie są zobowiązane włączając przepisy wspólnotowe do swoich systemów prawnych i wykonywać je. Obywatele, z kolei, mają prawo oczekiwać od władz poszczególnych krajów członkowskich zagwarantowania realizacji i poszanowania tych praw. Dlatego w wypadku naruszenia tych praw możemy dochodzić ich przed sądami krajowymi oraz organami administracji.

36. Jak bronić swoich praw europejskich we własnym kraju?

Pierwszą rzeczą, jaką należy zrobić, to poinformować właściwy organ administracji (samorządowej lub centralnej) o fakcie naruszenia lub niewłaściwej interpretacji naszych praw europejskich. Przydatne na tym etapie będzie powołanie się na odpowiednie przepisy wspólnotowe (można je odnaleźć w serwisach wymienionych w pytaniach 44 i 45). Należy zawsze pamiętać o zachowaniu wymaganych procedur i dotrzymywaniu terminów składania odwołań od decyzji administracyjnych, w przeciwnym razie można stracić możliwości dalszego dochodzenia swoich praw, zwłaszcza na drodze sądowej. Procedury dochodzenia praw krajowych i europejskich przed organami administracji i sądami reguluje prawo każdego kraju członkowskiego. Zanim wejdzie się na drogę sądową, z reguły warto wykorzystać możliwości polubownego załatwienia sprawy.

Jeśli to nie pomoże, należy rozważyć możliwość skierowania sprawy na drogę sądową. Zazwyczaj sądem właściwym dla rozstrzygania sporów dotyczących prawa europejskiego jest sąd krajowy. Jeśli sąd uzna, iż doszło do naruszenia naszych praw europejskich, wyda wyrok nakazujący zmianę decyzji danego organu administracji; w razie konieczności zasądzi także odszkodowanie za straty na skutek naruszenia praw obywatelskich.

Jak wspomniano już w odpowiedzi na pytanie 35, Europejski Trybunał Sprawiedliwości nie rozpatruje spraw indywidualnych – wydaje on oficjalną wykład-

nię prawa wspólnotowego, która z kolei jest wiążąca dla sądów krajowych.

Sąd krajowy może skierować sprawę do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości albo z własnej inicjatywy, albo na wniosek jednej ze stron. W drugim przypadku sąd jest zobowiązany do dokonania tej czynności tylko wtedy, gdy od rozstrzygnięcia sprawy nie służy już odwołanie.

37. Czy istnieją zasady ułatwiające postępowanie sądowe w innym kraju członkowskim?

Chodzi tu nie tyle o ułatwianie takiego postępowania, ile o zagwarantowanie równego dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Osoby przebywające na stałe w innym kraju członkowskim mogą zwrócić się o przyznanie pomocy prawnej (bezpłatnej lub po obniżonej stawce) zgodnie z przepisami kraju pobytu, na równi z obywatelami tego kraju. Mogą również prosić o przyznanie tłumacza, jeśli nie znają dobrze języka danego kraju. Mimo tych zasad duża różnorodność systemów prawnych jest wciąż poważnym problemem dla osób zaangażowanych w spór poza własnym krajem.

W celu ułatwienia prowadzenia takich spraw Komisja Europejska opracowała projekt zalecenia dotyczącego uproszczonych procedur prawnych, a także pozasądowych form rozstrzygania sporów (np. arbitrażu, mediacji). Ma to zwiększyć możliwości rozstrzygania sporów konsumenckich na drodze pozasądowej w całej Unii.

Ostatnio organizacje konsumenckie zyskały większe możliwości dostępu do organów wymiaru sprawiedliwości. Dzięki temu konsumenci w Europie mogą uzyskać pomoc zaufanych organizacji konsumenckich nie tylko we własnym kraju, ale także w kraju, gdzie nabyte zostały towary bądź usługi.

38. Co może zrobić Komisja Europejska?

Komisja Europejska jest organem Unii, stojącym na straży realizacji Traktatu o Unii Europejskiej. Komisja kontroluje, czy kraje członkowskie przestrzegają

zobowiązań wynikających z prawa wspólnotowego. Komisja może wszcząć postępowanie przed Europejskim Trybunałem Sprawiedliwości w sprawie naruszenia przez państwo członkowskie prawa europejskiego.

Komisja na bieżąco zbiera informacje o sposobie realizowania przez państwa członkowskie zobowiązań wynikających z prawa europejskiego, a każdy obywatel europejski może skierować do niej skargę na państwo członkowskie.

Skarga może dotyczyć naruszenia indywidualnego prawa danej osoby, jak i sprawy, która go osobiście nie dotyczy. Trzeba jednak zaznaczyć, że powyższa procedura nie ma zastosowania w przypadku sporów pomiędzy osobami fizycznymi, nawet jeśli sprawa dotyczy prawa wspólnotowego. W tym przypadku właściwość zachowują sądy krajowe (patrz pytanie 36).

Skargi do Komisji nie muszą spełniać specjalnych wymogów formalnych. Wystarczy podać imię i nazwisko, obywatelstwo, adres, wykonywany zawód oraz opis faktów ze wskazaniem na instytucję, której skarga dotyczy. Zaleca się w miarę możliwości dołączenie do skargi istotnych dla sprawy dokumentów. Pomoc prawnika nie jest konieczna, a samo postępowanie jest bezpłatne. Wystarczy napisać pismo w dowolnym oficjalnym języku Unii Europejskiej i skierować je do:

Komisja Unii Europejskiej

Sekretarz Generalny
200, rue de la Loi
B-1049 Bruksela

Można również skorzystać ze standardowego formularza skargi dostępnego w biurach Komisji w państwach członkowskich oraz na stronie internetowej:

<http://europa.eu.int/comm/sg/lexcom>.

Skarżący jest informowany, jakie działania są podejmowane w związku z jego skargą, choć nie jest on stroną postępowania. Jeśli skarga nie jest w sposób oczywisty bezzasadna i jeśli dotyczy spraw leżących w zakresie prawa wspólnotowego, Komisja bada fakty i stan prawny, a następnie podejmuje decyzję, czy skargę przyjąć czy odrzucić. Komisja winna podjąć tę decyzję w ciągu 1 roku od zarejestrowania skargi. Jeśli Komisja uzna, iż doszło do naruszenia prawa wspól-

notowego, zwraca się do kraju członkowskiego z prośbą o podjęcie działań, po czym przesyła opinię z uzasadnieniem, oficjalnie zalecającą podjęcie działań prowadzących do usunięcia nieprawidłowości w terminie 2 miesięcy. Najlepiej, jeśli skarga zostanie załatwiona właśnie na tym etapie.

Może jednak się zdarzyć, że kraj członkowski nie dostosuje się do zalecenia Komisji. W takiej sytuacji Komisja może skierować sprawę do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, aby ten nakazał władzom określonego kraju usunięcie nieprawidłowości. Należy zwrócić uwagę, iż wyrok Trybunału Sprawiedliwości nie wpływa bezpośrednio na indywidualne prawa skarżącego – odwołanie nieprawidłowej decyzji i ewentualne zadośćuczynienie musi być orzeczone przez instytucje krajowe, dla których wyrok Trybunału będzie w takiej sytuacji podstawą prawną.

39. A Parlament Europejski?

Traktat o Unii Europejskiej przyznaje każdemu prawo do kierowania petycji do Parlamentu Europejskiego. Umożliwia to obywatelowi europejskiemu zwracanie uwagi posłów do Parlamentu Europejskiego na problemy związane ze sferą działania Wspólnoty.

Tak jak w przypadku skarg do Komisji Europejskiej, petycje nie muszą spełniać wymogów formalnych, jednak muszą zawierać istotne informacje (patrz pytanie 38). Petycje można przesyłać pod adresem:

Przewodniczący Parlamentu Europejskiego

Plateau du Kirchberg, L-2929 Luksemburg

Składając petycję można skorzystać z formularza dostępnego na stronie:
www.europarl.eu.int/petition/petition_en.htm

Petycje są rejestrowane i rozpatrywane przez Komisję ds. Petycji Parlamentu Europejskiego, która następnie informuje składającego petycję o podjętych rozstrzygnięciach. Jeśli Komisja ds. Petycji uzna, iż istotnie doszło do naruszenia prawa wspólnotowego, może zalecić, aby działania w danej sprawie podjęła

Komisja Europejska jako „strażniczka traktatu”. Sama Komisja ds. Petycji nie jest władna nakazywać żadnych działań przeciwko krajom członkowskim ani sama ich podejmować. Jeżeli Komisja Europejska nie zastosuje się do zaleceń Parlamentu Europejskiego, ten może z kolei skierować sprawę przeciwko Komisji do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości. Jest to najważniejsza zaleta petycji do Parlamentu w porównaniu ze skargami do Komisji.

40. Jaka jest rola Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich?

Zadaniem Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich jest rozpatrywanie skarg obywateli na niewłaściwe działanie instytucji europejskich. Dotyczy to przede wszystkim Komisji Europejskiej i Parlamentu Europejskiego, a także innych instytucji unijnych, z wyjątkiem Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i Trybunału Pierwszej Instancji. Rzecznik nie może również zajmować się nieprawidłowościami, których dopuścili się władze krajowe, regionalne i lokalne krajów członkowskich, nawet jeśli nie przestrzegają one prawa wspólnotowego – tą sferą zajmują się odrębne instytucje na poziomie poszczególnych krajów członkowskich. Na stronie internetowej Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich znajdują się odnośniki do stron internetowych tych instytucji – patrz poniżej.

Skarga do Rzecznika powinna być złożona w ciągu 2 lat od zaistnienia okoliczności, których dotyczy. Do złożenia skargi nie jest konieczne doznanie uszczerbku na skutek nieprawidłowego działania administracji. Ważne jest natomiast przedstawienie pisemnego dowodu próby rozwiązania sprawy za pośrednictwem instytucji krajowych. Działania będące przedmiotem skargi nie mogą być wcześniej przedmiotem postępowania sądowego.

Skarga złożona do Rzecznika nie wpływa na zatrzymanie biegu terminów w krajowym postępowaniu administracyjnym lub sądowym.

Rzecznik jest władny przeprowadzić postępowanie wyjaśniające wobec instytucji, której dotyczy skarga. Rzecznika chroni zasada niezawisłości, ma on prawo dostępu do informacji i dokumentów, a państwo członkowskie ani organy Unii

nie mogą mu go odmówić. Jeśli Rzecznik ustali, iż organ administracji dopuścił się nieprawidłowości, podejmuje próbę rozwiązania konfliktu w sposób, który byłby zadowalający dla obydwu stron. Jeśli Rzecznik uzna to za konieczne, przesyła danej instytucji oficjalne zalecenia pokontrolne z trzymiesięcznym terminem realizacji. Jeśli nie, Rzecznik przesyła szczegółowe sprawozdanie z danej sprawy do Parlamentu Europejskiego, pozostawiając mu dalszą inicjatywę.

Skarga do Rzecznika powinna mieć podobną formę co skarga do Komisji Europejskiej (patrz pytanie 38). Można też wykorzystać standardowy formularz skargi, dostępny w biurze Rzecznika. Od kwietnia 2003 roku urząd Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich sprawuje Nikiforos Diamandouros. Na jego ręce można kierować skargi, pisząc na adres:

Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich (*the European Ombudsman*)

1, Avenue du Président Robert Schuman

LP 403

F-67001 Strasbourg Cedex

tel.: +33-3-88 17 23 13

fax: +33-3-88 17 90 62

<http://www.euro-ombudsman.eu.int>

41. Jak na poziomie europejskim chronione są podstawowe prawa człowieka?

Nie należy mylić Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (z siedzibą w Luksemburgu) z Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (z siedzibą w Strasburgu). Pierwszy jest powołany do rozstrzygania w sprawach dotyczących przepisów prawa europejskiego i jest organem Unii Europejskiej. Drugi natomiast kontroluje przestrzeganie Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności przez państwa członkowskie Rady Europy. Mimo że Unia Europejska i Rada Europy to różne organizacje międzynarodowe, obie ściśle współpracują ze sobą w zakresie ochrony praw człowieka. Warto również zaznaczyć, że

wszystkie kraje członkowskie Unii Europejskiej należą do Rady Europy i ratyfikowały Europejską Konwencję Praw Człowieka. Dlatego, jeśli któreś z nich naruszy prawa własnego obywatela czy obywatela innego kraju członkowskiego, a nawet obywatela państwa nie należącego do Unii, może być przeciwko niemu skierowana skarga do Trybunału w Strasburgu.

Każda osoba, jeśli przebywa nielegalnie na terytorium jednego z krajów Unii Europejskiej, może nawet skierować skargę do Trybunału w Strasburgu, gdy uzna, iż jest ofiarą takiego działania organów publicznych, które naruszają prawa zagwarantowane przez Konwencję. Skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu można jednak wnieść dopiero po wyczerpaniu możliwości odwoławczych w kraju.

Polska jest członkiem Rady Europy od 1991 roku, a od 1993 roku obywatele polscy mogą składać skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Prawo do informacji

42. Czy instytucje wspólnotowe muszą przestrzegać prawa do informacji?

Przejrzystość działań Unii oraz prawo do dostępu obywateli europejskich do dokumentów i informacji są jednymi z podstawowych zasad funkcjonowania Unii Europejskiej. Od wejścia w życie Traktatu Amsterdamskiego instytucje unijne mają obowiązek zwiększania przejrzystości swoich działań:

- Rada publikuje informacje dotyczące procesu podejmowania decyzji oraz wyniki głosowań. Niektóre debaty są retransmitowane przez stacje telewizyjne. Społeczeństwo europejskie ma zatem możliwość oceny roli Rady jako całości, a także udziału poszczególnych rządów krajowych w procesie legislacyjnym Wspólnoty;
- obrady Parlamentu Europejskiego są otwarte dla mediów i publiczności, publikowane są również sprawozdania z posiedzeń Parlamentu;
- Komisja Europejska publikuje sprawozdania ze swojej działalności, zamieszcza informacje o podjętych inicjatywach prawnych, konkursach grantowych itd.

Większość instytucji europejskich ma również swoje biura prasowe, które przygotowują serwisy oraz konferencje prasowe.

Dobrym źródłem informacji na temat prac instytucji europejskich są też strony internetowe (patrz pytania 44 i 45).

Prawo do dostępu obywateli do dokumentów może być realizowane w dwojaki sposób:

- dokumenty i informacje pochodzące z instytucji europejskich są powszechnie udostępniane, m.in. zbiór prawa europejskiego znajduje się w internetowej bazie Eur-Lex;
- obywatel może zwrócić się indywidualnie z pisemną prośbą o udostępnienie interesujących go informacji i dokumentów.

Instytucja, do której się zwracamy, ma 1 miesiąc na rozpatrzenie tej prośby. O braku dokumentu w zasobach zainteresowany powinien być poinformowany. Jeśli nie można przestać kopii żądanych dokumentów, należy zaproponować obywatelowi udostępnienie ich na miejscu we właściwej instytucji. Dokumenty są udostępniane bezpłatnie, jeśli jednak liczba ich stron przekracza 30, zainteresowany może być obciążony pewną częścią kosztów sporządzenia kopii.

Niestety, dostęp do wewnętrznych i niepublikowanych dokumentów (np. dokumentów roboczych lub wyjaśnień) może być ograniczony.

Można odmówić dostępu do dokumentów z uwagi na ochronę interesu publicznego (bezpieczeństwa publicznego, stosunków międzynarodowych, stabilizacji walutowej, postępowania przed sądem, prowadzonych śledztw i dochodzeń itd.) lub ze względu na ochronę prywatności (poufności i życia prywatnego, tajemnicy handlowej i przemysłowej itp.). Ochronie podlegają również obrady zamknięte (w tym ugrupowań politycznych w Parlamencie Europejskim). Celem tej ochrony jest niezakłócanie pracy instytucji.

Od każdej odmowy dostępu do dokumentacji można się pisemnie odwołać, odpowiednio do Sekretarza Generalnego Komisji lub Rady i Przewodniczącego Parlamentu Europejskiego. Jeśli odmowa zostanie podtrzymana, zainteresowaną osobę należy poinformować o przysługujących jej prawach do odwołania do instytucji zewnętrznych, w szczególności do Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich (patrz pytanie 40) i Sądu Pierwszej Instancji.

43. W jakim języku możesz realizować swoje prawo do informacji?

Obecnie w Unii Europejskiej obowiązuje 11 języków. Są to: angielski, duński, fiński, francuski, grecki, hiszpański, holenderski, niemiecki, portugalski, szwedzki, włoski. Pytania, prośby o informacje, skargi czy petycje można kierować do instytucji europejskich w jednym z tych języków.

Również większość informacji o funkcjonowaniu instytucji europejskich można znaleźć na stronach internetowych we wszystkich językach oficjalnych Unii. Także wychodzący codziennie Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (*The Official Journal of the European Union*) jest drukowany we wszystkich oficjalnych językach.

Prace instytucji europejskich odbywają się zazwyczaj w kilku wybranych językach. Na przykład językami roboczymi Komisji Europejskiej są angielski, francuski oraz niemiecki. Z kolei obrady Parlamentu Europejskiego są zawsze tłumaczone na wszystkie obowiązujące języki.

Unia jest wspólnotą wielokulturową, poprzez swoje programy wspiera również rozwój kultury i języków narodowych i języków mniejszości (patrz pytanie 19).

W momencie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej nasz język stanie się również językiem oficjalnym Wspólnot. Wraz z przyjęciem wszystkich krajów obecnie kandydujących do członkostwa w Unii liczba oficjalnych języków wzrośnie aż do 23.

Czy Unia stanie się wtedy prawdziwą wieżą Babel, pokaże przyszłość. Na razie unijne instytucje prowadzą rekrutację tłumaczy znających język polski i innych krajów kandydujących oraz cały czas zachęcają obywateli europejskich do nauki języków obcych.

44. Gdzie mogę uzyskać więcej informacji na temat praw obywatelskich i mechanizmów ich ochrony?

Informacje można uzyskać w:

■ *Europe Direct*

Celem tego serwisu jest zapewnienie bezpośredniego i łatwego dostępu do informacji na temat działań Unii Europejskiej. Dla osób wyjeżdżających za granicę dostępne są bezpłatne informatory i opracowania. Kontakt do *Europe Direct* (telefon bezpłatny): 00 800 67 89 10 11. Pod numer ten można dzwonić ze wszystkich państw członkowskich. Połączenie zostanie skierowane do operatora mówiącego w języku osoby dzwoniącej.

Strona internetowa *Europe Direct* : <http://europa.eu.int/europedirect>

By uzyskać odpowiedź na bardziej skomplikowane pytania, należy skontaktować się ze służbą informacyjną (*Signpost Service*) poprzez stronę internetową: <http://europa.eu.int/citizens>

■ *Eur-Lex*

Jest to internetowa baza prawa wspólnotowego pozwalająca na łatwe wyszukiwanie obowiązujących aktów prawnych. Adres internetowy: <http://europa.eu.int/eur-lex>

■ *Europejskie Ośrodki Dokumentacyjne (European Documentation Centres, EDC)*

Są to centra informacyjne działające na wybranych uniwersytetach oraz w placówkach naukowych i badawczych. Więcej informacji oraz adres najbliższego ośrodka można znaleźć na stronie:

http://europa.eu.int/comm/relays/edc/index_en.htm

■ *Europejskie Ośrodki Konsumentckie (zwane „Euroguichets”)*

Jest to sieć zapewniająca pomoc dla konsumentów w problemach związanych z wewnętrznym rynkiem Unii. Istniejące ośrodki nie obejmują jeszcze całego terytorium Unii Europejskiej, choć jest to w planach na przyszłość.

Więcej informacji można uzyskać pod adresem:

http://europa.eu.int/comm/consumers/policy/euroguichets/index_en.html

■ ***Euro-Info-Centre (EIC)***

Jest ich ponad 230 na całym terytorium Unii i w pozostałych regionach Europy. Ich celem jest informowanie przedsiębiorców (przede wszystkich małych i średnich) o możliwościach, jakie przynosi wspólny rynek. Ośrodki EIC dostarczają na przykład konkretnych informacji na temat praktycznych warunków realizowania swobody świadczenia usług, swobody tworzenia podmiotów gospodarczych itd. W każdym kraju członkowskim funkcjonuje bezpłatna linia telefoniczna, z której można skorzystać, aby dowiedzieć się o najbliższym ośrodku (zob. *Europe Direct* powyżej). Więcej informacji można uzyskać pod adresem: <http://europa.eu.int/business/en/advice/eics>

■ ***ECAS (European Citizen Action Service)***

ECAS jest organizacją pozarządową, w ramach której Fundusz Solidarności ECAS dysponuje zespołem doświadczonych prawników, którzy mogą udzielić odpowiedzi na pytania w kwestii swobodnego przepływu osób (w wielu spośród oficjalnych języków Unii). Więcej informacji można znaleźć na stronie internetowej: <http://www.ecas.org>

45. Gdzie mogę otrzymać ogólne informacje na temat działań i decyzji wpływających na codzienne życie obywatela Unii Europejskiej?

Powyższe źródła oferują nie tylko informacje prawne, ale także informacje na temat polityki i działalności Unii. Temu drugiemu celowi w większym stopniu służą również następujące źródła:

■ ***Przedstawicielstwa Komisji Europejskiej i Parlamentu Europejskiego***

Komisja ma swoje przedstawicielstwa w stolicach wszystkich krajów członkowskich. Ich zadaniem jest między innymi udzielanie informacji na temat Unii.

W trzech krajach, w których działają Ośrodki Informacji Europejskiej (*Euro Information Centres*), obywatele kierują pytania do tych ośrodków. W większych krajach istnieją dodatkowe placówki w jednym lub dwóch dużych miastach. Parlament Europejski posiada własne ośrodki informacyjne w stolicy każdego kraju członkowskiego, ale w dużym stopniu skupiają się one na działalności Parlamentu.

Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce

Warszawskie Centrum Finansowe
ul. Emilii Plater 53, 29 piętro, 00-113 Warszawa
tel. (+48 22) 520 82 00
fax (+48 22) 520 82 82

Punkt Informacyjny Unii Europejskiej

Warszawskie Centrum Finansowe
ul. Emilii Plater 53, parter, 00-113 Warszawa
tel. (+48 22) 520 82 62
fax (+48 22) 520 82 63
www.europa.delpol.pl

■ **Ośrodki Informacji Europejskiej (*Euro Information Centres*)**

Ośrodki te są tworzone wspólnie przez Komisję Europejską i kraje członkowskie. W tej chwili istnieją trzy Ośrodki Informacji Europejskiej: w Paryżu, Lizbonie i Berlinie. Więcej informacji można uzyskać pod adresem:
http://europa.eu.int/comm/relays/centres/index_en.htm

■ **Punkty Informacji Europejskiej (*Euro Info-Points*, EIP)**

Placówki pierwszego kontaktu, oferujące informacje na tematy związane z Unią Europejską, udzielają informacji każdej zainteresowanej osobie. Posiadają duże zasoby dokumentów na temat instytucji europejskich i zasad polityki Unii. Mapa odnośników do punktów w poszczególnych krajach znajduje się pod adresem http://europa.eu.int/comm/relays/ipe/index_en.htm

■ *Eurobiblioteki*

Powstały w ramach bibliotek publicznych w Hiszpanii, Wielkiej Brytanii i Danii. Zapewniają obywatelom dostęp do unijnych dokumentów programowych, a nawet organizują imprezy związane z Unią.

■ *Europa*

To nazwa serwera <http://europa.eu.int> – punktu początkowego wszelkiej oficjalnej informacji w Internecie na temat Unii Europejskiej; informacje znajdujące się na tym serwerze są dostępne w jedenastu urzędowych językach Unii.

46. Czy istnieją wspólnotowe zasady ochrony danych osobowych?

Unia Europejska obejmuje swoim działaniem coraz więcej sfer życia społecznego, gospodarczego i politycznego, dlatego ochrona danych osobowych obywateli europejskich jest jednym z ich podstawowych praw. Ponieważ zarówno instytucje unijne, jak i krajowe zbierają o swoich obywatelach dane i dzielą się nimi, konieczne jest zapewnienie jednolitego poziomu ochrony tych danych w całej Unii Europejskiej.

Wszystkie kraje członkowskie muszą przestrzegać następujących zasad w zakresie zapewnienia ochrony danych osobowych:

- niezbędna jest nasza zgoda na udostępnienie danych, ich przetwarzanie oraz wykorzystanie (zgoda nie jest konieczna w sytuacjach, które nie są sprzeczne z naszym interesem lub interesem publicznym),
- musimy mieć możliwość sprzeciwu wobec sposobu wykorzystania danych,
- musimy mieć dostęp do własnych danych, a w razie konieczności możliwości ich korekty,
- zapewnione być muszą poufność i bezpieczeństwo operacji związanych z m.in. przetwarzaniem i przekazywaniem danych,
- prawo do naprawienia szkody powstałej w wyniku nieprawidłowego wykorzystania danych oraz prawo do odszkodowania za wyrządzoną szkodę.

Zasady te nie dotyczą danych gromadzonych w związku z bezpieczeństwem publicznym, obronnością i bezpieczeństwem państwa. Na przykład dane zbierane na potrzeby Systemu Informacji Schengen (*Schengen Information System – SIS*), dotyczące m.in. nielegalnej imigracji i przestępczości zorganizowanej, są dostępne na innych i dużo bardziej restrykcyjnych zasadach.

47. Jaka rolę odgrywają organizacje pozarządowe w zjednoczonej Europie? W jaki sposób mogą wpływać na europejski proces decyzyjny?

Z przysługujących praw obywatele europejscy korzystają indywidualnie. Jako społeczność mogą się organizować i wpływać na życie Unii nie tylko poprzez partie polityczne i udział w wyborach, ale również poprzez udział w różnych ruchach społecznych i organizacjach pozarządowych.

Obywatele wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej mają prawo do zakładania organizacji pozarządowych oraz przystępowania do nich. Istnienie takich organizacji uznawane jest za jedną z podstaw systemu demokratycznego. Państwa kandydujące do Unii muszą również spełniać to kryterium. Obywatele europejscy mogą zakładać organizacje pozarządowe – i przynależć do nich – w kraju, w którym przebywają, zgodnie z jego prawem, choć zdarza się, że prawo to może w nieznaczny sposób dyskryminować osoby niebędące obywatelami tego kraju.

Działalność obywateli w organizacjach pozarządowych nie jest uregulowana prawem unijnym. Dlatego niekiedy europejskie organizacje pozarządowe napotykają w swej działalności różne trudności, np. celne i podatkowe przy przekazywaniu między krajami Unii Europejskiej darów i środków w ramach grantów.

Obecnie międzynarodową działalność organizacji pozarządowych reguluje przyjęta w 1986 roku w ramach Rady Europy Konwencja europejska na rzecz uznania osobowości prawnej międzynarodowych organizacji pozarządowych. Obowiązuje ona jednak tylko w kilku krajach, w tym unijnych, które ją ratyfikowały, tj.: Austrii, Belgii, Francji, Macedonii, Niemczech, Portugalii, Słowenii, Szwajcarii oraz Wielkiej Brytanii.

W 2003 roku Komisja Europejska przedstawiła projekt statutu stowarzyszenia europejskiego, zgodnie z którym będzie można tworzyć stowarzyszenia i prowadzić działalność na obszarze Unii na podstawie prawa europejskiego. Również Konwent na temat przyszłości Europy w przygotowywanym projekcie konstytucji podkreślił rolę organizacji pozarządowych oraz udziału obywateli w demokracji uczestniczącej. Na rozwiązania prawne dotyczące tych organizacji trzeba będzie jednak poczekać.

W Brukseli działają różne organizacje pozarządowe, które starają się wpływać na prawo i politykę Unii Europejskiej. Organizacje te, w porównaniu do grup nacisku, nie mają jednak takiej siły przebicia. Ponadto obywatel, pragnący poprzez organizacje pozarządowe wpływać na unijny proces decyzyjny, powinien pamiętać, że wiele decyzji zapada na szczuble rządów państw członkowskich Unii. Dlatego sprawą zasadniczą jest zagwarantowanie udziału organizacji pozarządowych w krajowym procesie decyzyjnym, tak aby mogły się one wyrażać w sprawach, które dotyczą nas wszystkich.

Więcej informacji na temat działalności organizacji pozarządowych w Unii Europejskiej można znaleźć na stronie: www.eu.ngo.pl. Opiekunem części europejskiej portalu organizacji pozarządowych jest Przedstawicielstwo Polskich Organizacji Pozarządowych w Brukseli. Tej tematyce została również poświęcona publikacja *III Sektor w UE. Przewodnik dla Organizacji Pozarządowych* wydana przez Stowarzyszenie Klon/Jawor.

